

Forfatter: Knudsen, Jakob

Titel: Gjæring Afklaring

Citation: Knudsen, Jakob: "Gjæring Afklaring", i Knudsen, Jakob: *Gjæring Afklaring*, udg. af Poul Zerlang , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1988, s. 408. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-knudsenj01val-shoot-idm140346603044448/facsimile.pdf> (tilgået 13. marts 2024)

Anvendt udgave: Gjæring Afklaring

lille sørøysk pige hos sig. Desuden indføres hun i polske og russiske kredse. Hun vandrer med andre ord i Georg Brandes' fodspor. Når hun formår at identificere sig med disse mennesker, skyldes det, at de har en stor sorg. Det har hun også, om end af andre grunde.

Undertiden bevæges hun af Hellums musik, og til slut hører man, at hun i to måneder har dvelet i Fichtelgebirge – formentlig i en sogen efter den tabte tid. I et vist omfang gør hun bevægelsen fra det æstetiske til det etiske. Man aner en stolt frøkenskæbne.

Karls liv former sig som en hjerngang. Gæringen bliver til aftakring. Sånn det var at vente, får han alt tilbage: Henriette, højskolelivet – og vigtigst – han når frem til at leve i Gud og være sig selv.

Sådan er den aftakring, som fortællerens fører Karl frem imod, men ikke alle har villet tage fortællerens påstand for gode varer. Allerede Svend Norrild med *Jakob Knudsen. En psykologisk Analyse*, 1935, ville ikke acceptere, at romanen falder ud til »fordel« for Karl. Han læser beretningen om Karl og Rebekka som udtryk for en stående proces, der beror på en ejendommelighed i forfatterens sind: »Saaledes ser vi de to Poler i Forfatterens Sind brydes også på dette Punkt: Individualismen, der vil fastholde Personlighedens religiøse Stadø, og Mystikken, [det evige oplevet i et øjeblik], der søger at undergrave det! Individualisme: læs: Karl. Mystik: læs: Rebekka.«

I Povl Schmidts *Drommenes dor* hører forfatteren sig ved *Aftakring's* slutning, hvor Karl, da han hører, at Rebekka har været i Fichtelgebirge-Wien-Ungarn, hurtigt rejser sig op og ser ud ad vinduet: »Hun staar for mig som en vidunderlig Drøm. – Men denne er Sandhed og Virkelighed.« Denne lille scene kunne tyde på, at Karl ikke ganske har glemt Rebekka trods den højtidelige sluterklæring. Povl Schmidt hævder da også – som mange andre af bogens kommentatører – at konflikten løses med lovlig stor letthed og hurtighed i den sidste tiendedel af dobbeltromanen (se i øvrigt s. 415).

Naturalisme

G.-A. er bla. blevet opfattet som udtryk for JKs personlige forhold til naturalismen. Det er velkendt, at han var en beundrer af Holger Drachmann, hvis lyrik for ham stod som »denne Elverlandsfortryllelse, denne Sommernattens og Maanekinnets Trolddom.« I G.-A. fortælles, hvordan hidtil (godkendt) digtning blev fjern og fattig, da Karl

stiftede bekendtskab med »de unge gudløse Digtere«, først og fremmest J.P. Jacobsen og Holger Drachmann. »Nej, hvor det var friskt, nyt, vordende → (G-A, 206).

Problemløsningen i romanen har imidlertid ikke kun noget at gøre med forholdet mellem gammel og ny litteratur o. 1870-80. Den går længere tilbage i tiden, til romantikken, og trædet klart frem i Grundtvigs store digt om »De levendes Land«, som er en af de store menighedsalmlser. Da Karl hører den sunget i kirken, føler han, at trods menighedens yndkelige beskaffenhed er Guds rige midt iblandt dem.

Salmens hovedtema er forholdet mellem tid og evighed, altså nojagtig problemet i G-A: Kan man opleve evigheden på tidens betingelser, eller er forudsætningen, at man giver sig Gud i vold?

Romanen har også en tilknytning til romantismen, undertiden kaldet den naturalistiske romantik. Det var netop romantismens hovedskikkeler, en Byron, en Shelley, der stod centralt i Brandes' forelesninger, som Rebekka påhorste.

I Dr. Fensmark har vi romantismens forførertype. Det er ham, der for alvor får skællene til at falde fra Karls øjne, så han klart fatter det nye budskab, men samtidig udstilles Fensmark som en bedærvet person. Karl taler om »det Uhyre til Fensmark – det eneste levende ved ham er Sansen«, og Hellum giver ham disse ord mod på vejen: »– en moderne Brostens-Gewækt, helt gold, sjælelig naturlös.« Samtidig opnørder han som den moderne materialistiske udviklings »Gentleman«, flot, maskulin, overfladisk.

Emile Zolas franske naturalisme mærker man ikke meget til. Zola forholder sig snart videnskabeligt nogternt, snart lidenskabeligt indigneret til det moderne samfund, som bl.a. præges af determinisme, dekadence og pessimisme. For ikke at tale om det sociale spørgsmål, som i høj grad gjorde sig gældende i perioden.

Det er påfaldende, hvor lidt fortælleren gør ud af modernitetens centrale sted, den moderne storby. Man kan notere, at Karl i »den store kunstige Byverden« kun kender fire ruter: Én, der fører til Hovedbanegården – og videre til den jyske hjemegn, én, der fører til Københavns landlige omegn, én, der fører til teater og universitet, og endelig én, der fører til det fortvyllede sted, Kronprinsessegade 37, hvor Rebekka bor.

Et lille kik ind i industriverdenen får man, når Hellum forfrossen

taler om tidens tøræler: »Men alt dette – andet i Tiden, det virker på mine Lungør ligesom Kulos og Fabrikuft.« Den negativt anskueelige Dr. Fensmark opfattes som nævnt som et moderne fabriksprodukt. Fremmedgørelsen i den moderne verden markerer Karl i et glimt, da han står i mængden og som tilskuere ser ned på søen, hvor drengene er ved at drukne (G.-A., 268).

Ellers omtales storbylivet sjældent. Der er langt til Johs. Jørgensens og Johs. V. Jensens første romaner, hvor provinsstudererne fierdes i storbyens jungle – solo – men med et vagtsomt blik for mængden, som passerer forbi. En storbyanalyse som i Herman Bangs *Stuk*, 1887, er der slet ikke tale om.

Så ofte Karl kan, rejser han hjem til Holting. Og når han spadserer i Østervoldsgade, stryger han byfornemmelsen af sig ved at anagle, at han går i havstokken og af kitstrækken er lukketude sammen med havet.

Karl ønsker at fragte det, han kalder naturalisme, over i højskolen: »Dernæst vil jeg vise dem meget udførligt, at alt det menneskelige, også Menneske-Historien, er gjennemvævet af Naturens Love og for saa vidt selv Natur, – og endelig vil jeg prædike for dem Aanden i Naturen, – jeg vil gjøre dem betagne af Naturens mægtige Styrning, hvis jeg blot formaaer det.« (G.-A., 395). Et andet sted (G.-A., 382-383), siger Karl: »Jeg mener i det hele, at vi maa krydse os frem mod den kristelige Fuldkommenhed, med store Slag, saa store, at vi faar hele Naturalismen med ombord (...).«

Disse generelle betragtninger kender man fra andre steder i forfatterskabet. Karl er så at sige bevandret i Jakob Knudsens katolicisme, men det kan ikke nægtes, at budskabet her virker blegt, når man feks. sammenligner med de barske toner i afhandlingen om »Statskirkelige Forfalsknninger i den moderne humane Betragtning af Samfundet« (*Livsglojs*, 1908, s. 24). Her fastslår JK, at naturalisme og kristendom ikke må sammenblandes. I den naturlige verden gør egennytte sig bred, der er ikke træk i samfundsskorstenen, hvis ikke luften strømmer til fra fatigdommimens ismunde vinter-søde, og det kan være nødvendigt at slå bollerne ihjel. I øvrigt gør Karl sig til tåismand for, at Stamherren bør slås ihjel som den destruktive delirist, han efter Karls mening er, men dette synspunkt bliver gendrevet med fynd af tale-røret Hellum.

Højskolen

Da romanen udkom, gjorde den et stærkt indtryk i højskolekredse. Th. Bredsdorff (1868-1922, fremtrædende højskolemand) anmeldte *Gjæring i Højskolebiadet*, nr. 14, 1902. I sin anmeldelse fremhæver han, at »der er en Del gode Højskolefolk, der ved første Gennemlæsning vil være ikke lidet utilfredse. Enkelte maa ske endog forargedes. Dette hænger sammen med, at G.-A. dvaeler ved højskolefolkets svingen mellem materialisme og idé. Valhal er snart den strålende borg, for tapre krigere, snart adestedet med galten Særimmer i centrum.

Grovåderiet er ikke den eneste af de klassiske synder, som er med til at præge højskolen. Skildringen af Meyer fører et og andet til. Han fremtræder som en karikatur i ydre (G.-A., 30) og i ord (G.-A., 28) og indvælder sig i betenkelige økonomiske transaktioner. Det ender med, at han står som falleni og forbryder. Paradokset er så, at denne kriminelle opportunist ikke blot har forstået noget centralt i højskolelivet, nemlig at *Aandslivet* det er et *Kraftliv* (G.-A., 107), men at han som taler også er organ for Guds ånd og for Folkeanden. Højere magter bruger ham som et vellydende instrument.

Mange almindelige medlemmer af menigheden er ifølge Henriette onde, som børn kan være det. Karl opfatter det på denne måde: »De enkelte forekom ham forenede i et Usselhedens Fællesskab i Madstræb, Seivgodhed, Magtbryndes – og alligevel er Gud midt iblandt dem. Lærer Madsen, der hænges ud for sit komiske udseende, sin halvdannelse og sin selvglaade, er i virkeligheden mere trofast mod ideen, end Karl har været i sit liv, hvilket Karl erkender med forbloffelse og skamfølelse.

Gennembruddets mænd var stærkt kritiske over for højskolen, f.eks. Edvard Brandes, der kritiserede Grundtvig 9. september 1883, dagen efter hundredårsdagen, og Henrik Pontoppidan, der runct om i forfatterskabet revser den. I virkeligheden var Jakob Knudsen dog nok dens allerstrengeste kritiker, men samtidig var han eksistentelt bundet til den.

Skal man gøre forholdet mellem brandesianere og grundtvigianere op, finder man både ligheder og forskelle.

Man kan opstille et slags hierarki, der er neutralt over for de ideologiske modsætninger.